

Herman de Coninck (°1944) (Foto Bart Blomme).

OVER HERMAN DE CONINCK

BERNARD DEWULF

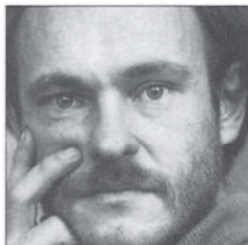
In zijn essaybundel *Over Marieke van de bakker* schrijft Herman de Coninck, nadat hij enkele woorden van de dichter Ed Leeflang heeft herlezen: „Deze drie woorden van Leeflang doen mij beseffen dat ik in poëzie dikwijls op zoek ben naar een ongewilde ethiek”. Hij bedoelt hier: in andermans poëzie. Maar ik haal dit citaat vooral aan, omdat mij vaak opvalt hoe dikwijls De Coninck ook in zijn eigen teksten „op zoek is naar ethiek”, naar een opvatting, een houding, naar wijsheid, naar antwoorden op het leven.

Dat is evident zo in zijn opstellen over onderwijs en beeldcultuur. Maar het zat ook, nog onhandig, in de cursiefjes die hij ruim twintig jaar geleden verzamelde in *Lachen tot je zwart ziet*. Het was behendiger wegge-moffeld achter de nonchalance van zijn *Humo*-vragen. En het mag soms ongeneerd in zijn column in *De Morgen*.

Niet zo opvallend maar misschien wel het meest *ethisch* is De Coninck in zijn gedichten. Althans, ik heb daar weer niet over heen kunnen lezen in zijn nieuwe bundel, *Enkelvoud*.

Het begint al in het eerste gedicht. Een kind van drie krijgt op licht belerende toon te horen: „Want wat men passie noemt, dat leer / je nog wel, komt vaak op omverrijden neer”. Een vreemde zin, maar toch: een regel van iemand die levenswijsheid kwijt wil.

De Coninck heeft in zijn gedichten meermaals gepoogd het geluk te definiëren, wat misschien wel het uiteindelijke doel is van iedere levensbeschouwer. In *Zolang er sneeuw ligt* (1975) luidt een van de pogingen:

BERNARD DEWULF
werd geboren in 1960 te Brussel.
Studeerde Germaanse Filologie. Is
redacteur bij het dagblad „De
Morgen”.

Adres: Kamerstraat 63, B-9255 Buggenhout

OVER HERMAN DE CONINCK

*misschien is dat geluk: een geluk bij een ongeluk.
misschien is geluk: nog een geluk dat.
dat ik aan jou kan terugdenken, b.v.
in plaats van aan een ander.*

Ook het volgende gedicht in die bundel begint met „geluk is wellicht (...)”.

In *Met een klank van hobo* (1980) klinkt het stelliger, zonder „misschien” of „wellicht”:

*Geluk is ineens, zaterdagmiddag in de trein
naar Amsterdam, weten dat het niet voor jou is weggelegd.
En daar hoe dan ook erg rustig van zijn.*

Ook in *De hectaren van het geheugen* (1985) valt het woord „geluk” een paar keer. Eén keer zelfs met hoofdletter, net in een passage waar het vermeende Grote Geluk op afstand wordt gehouden:

*Als L. in een soort rioleringsstelsel verdwijnt
en even later door een patrijspoortje weer verschijnt,
zegt ze „je moet me piepen” - op de foto zal blijken
dat dit Geluk was - bedoelend dat ik telkens „piep” zeg.*

En in *Enkelvoud* handelt al snel een heel gedicht over dat geluk. Terwijl in een ander wordt gesproken over „herinneringen / aan geluk”. Die zijn „het ergste”, volgens de dichter.

Deze dichter *vindt* veel, hij opineert eigenlijk onophoudelijk. En hij doet dat directer dan de meeste andere dichters. Maar hij is ook een grotere twijfelaar dan die meesten. Hij klinkt wel gedecideerd, maar dat ligt aan zijn onbevangen toon (een handelsmerk van hem, trouwens). Want ondanks alle vergelijkingen, aforismen en pogingen tot definities of stelligheden, en ondanks de heldere verwoording, valt er in deze poëzie weinig zekerheid te bespeuren. Het is gissen, proberen, *uit*proberen - en niet alleen inhoudelijk. Regelmatig verwoordt De Coninck *in* zijn gedichten zijn zorgen over, zijn zoek naar de gelukkige formulering, het goede woord, het gepaste beeld. Kortom: zijn verlangen naar een *juiste* taal, die èn nauwkeurig èn rechtvaardig is. Tegen het onberekenbare en onbillijke leven in.

Geluk is een groot woord. Nu staat De Coninck erom bekend dat hij niet aan zulke woorden doet. Een reputatie waar hij ook zelf voor heeft gezorgd: herhaaldelijk heeft hij zijn voorkeur laten blijken voor *kleinspraak*. Toch ben ik het met die reputatie niet eens. De Coninck gaat grote woorden niet uit de weg; hij gebruikt ze courant. *Enkelvoud* bevat genoeg van die woorden om dat te staven: geluk, leven, dood, het onvergetelijke, het onmetelijke, de eeuwigheid, de ziel, de wereld, de tijd. Om van de melkweg en god nog te zwijgen.

Als De Coninck al aan *kleinspraak* zou doen, dan wel vaak met grote

---

woorden. Maar eigenlijk geloof ik niet zo in dat onderscheid, en belangwekkender dan dat: De Coninck zelf ook niet. Haast voortdurend gebruikt hij die twee gewaande woordsoorten op voet van gelijkheid. Soms mooi ongemerkt, soms nadrukkelijk.

Zie wat er gebeurt in dit korte gedicht uit *Enkelvoud*:

Hier 2

Er is niet veel nodig om te wonen.

Iemand die 'hier' zegt tegen het onmetelijke.

En een medaillon op de schouw,

een pasfotootje. Zo klein

is het onvergetelijke.

Het onmetelijke en het onvergetelijke: de absolute superlatieven in ruimte en tijd. Maar de dichter zegt: *hier gij*, en het gebeurt moeiteloos. Het onmetelijke op zijn plaats, het onvergetelijke op de schouw. In een paar zinnen.

Het omgekeerde kan de dichter ook. Hij zit godvergeten in Taarlo en bedenkt - want waarom zou god dit petieterige plekje mogen vergeten? - het goddelijke, of alvast het onmetelijke, het ontijdelijke: „In de verte verdwijnt een trein / uit zijn gehoorgang / en daarmee het heden. / Het wordt hier eeuwen geleden.”

Ik denk dat achter zulke pogingen tot vergroting en verkleining weer dat verlangen naar *rechtvaardigheid* schuilgaat. Voor deze dichter is er niet zoiets als het Grote Bestaan tegenover het kleine: „eeuwigheid is even”. En vice versa.

Laat het duidelijk zijn dat ik in De Coninck geen prediker zie, ook al is hij een katholiek opgevoede (post)'68-er. Wel is hij iemand die altijd weer uitdrukkelijk houdingen aanneemt, soms zelfs tegen heug en meug *moet* aannemen, tegenover het leven. Het leven in ruime zin: zowel de zogenaamde grote thema's (dood, tijd, geluk) als de kleine (opvoeding, huwelijk, wat heet dagdagelijksheid). En een van zijn houdingen is nu net gericht tégen dat laatste onderscheid. Hij kan daarmee niet uit de weg, hij vindt het een misleidende opdeling.

Deze dichter is bijna vijftig, en heeft zijn deel van het bestaan gekregen, dat kun je uit zijn gedichten opmaken. Vooral het verlies van de vrouw (drie eigenlijk: twee echtgenotes en een moeder) maakt het onderwerp uit van veel gedichten.

Verlies lijkt mij ook het hoofdonderwerp van *Enkelvoud*. Zowat de kortste regel uit de bundel is daar het duidelijkst in: „Ik ben on.” On-jong, on-toekomst, on-nu, on-hier, on-ik. Met nog slechts een paar woorden over, voor een lied, een mooi gedicht over dat *on*-gevoel:

44

Zonder ik, zonder onderwerp.

Lier aan wilgen gehangen.

Ander instrument aangeschaft.

Met voorhamer van grote

gevoelens op xylofoon

van ziel. Ziel kapot, natuurlijk.

OVER HERMAN DE CONINCK

*Met hark ziel in hoek
geveegd en opgestookt.
Meer ziel dan hij dacht.*

*En vervolgens op hark viool
gespeeld, met zaag als strijkstok.
Een liedje.*

Dit gedicht komt uit de tweede afdeling, „Zonder”, en zo had ook de hele bundel kunnen heten. De beste (niet toevallig ook de karigste) gedichten eruit hebben iets van: zonder commentaar. *Dit is mijn stand van zaken, na zoveel jaar.* Nieuw is dat niet, in elke bundel maakt De Coninck een balans op. Het is duidelijk dat daar vroeger meer toekomst in zat, en meer heden. Maar wat de balans van *Enkelvoud* bevat: ik weet het niet zo goed. De man in deze bundel heeft het gevoel vooral te hebben *gehad*, zonder veel te hebben overgehouden. Hij is bitter, ja; uitzichtloosheid is zijn deel, ja; de dood is op komst, ja. Hij is niet gelukkig, ja. Maar ongelukkig? Nee. Hij heeft niets, hij *houdt* niets, hij blijft niet. Maar *wil* hij wel hebben en houden en blijven? Wil hij wel willen?

Hij mist zichzelf. Zo schrijft hij in een van de laatste gedichten uit de bundel:

Hier 1

*Je hebt onder je ogen niets meer aan.
Het nu ligt op de grond.
Je bent eruit gestapt.*

*Een meter onder je ogen
kom ik in je, ver,
tot waar ik achter je ogen
meekijk naar mij.*

*Later word ik wakker.
Ik mis me.
Je slaapt allebei.*

„Het nu ligt op de grond” en „Ik mis me”: die twee regels kunnen *Enkelvoud* enigszins samenvatten. Deze bundel is een zoektocht naar het nu, naar het hier, en naar het ogenblik en de plek waar die twee samenkomen: het ik. Wat die ik nog overblijft is niet meteen duidelijk. Het is weinig, dat staat vast, te weinig om een bestaan te verantwoorden.

Toch wordt daar in de gedichten niet echt tegen geprotesteerd. De toon is weleens schamper, iets vaker is hij bitter, maar soms is hij ook weifelend, zelfs liefvallig en - zoals we dat van De Coninck kennen - vrolijk wanhopig. Al klinkt het olijke van dat vrolijke niet overtuigend meer.

Bijvoorbeeld: de dichter wil eens weten hoe het nu staat, en schrijft op de doe-maar-gewoon toon die hij al meer dan twintig jaar hanteert:

---

*Met benieuwdheid. Het is twee minuten
voor nu. Ik ontbied dit moment.
Ik trek even aan mijn sigaar en zeg: Wel?"*

Waarna: wit blad.

(Tien jaar geleden, in *Met een klank van hobo*, klonk een vergelijkbare passage niet echt optimistisch maar zeker niet wanhopig: „Ik steek nog even een sigaar / niet op, drink nog even niet van een glas Marc, / wacht nog even op wat ik heb, bedachtzamer. // Want we hebben de tijd. / (...) We hebben de verleden tijd".)

Hebben en houden, met die werkwoorden (die samen zoveel betekenen als een bestaan) heeft De Coninck iets. Niet alleen gebruikt hij ze betrekkelijk vaak - vooral vanaf zijn derde bundel *Met een klank van hobo* - hij is er ook in zijn gedichten over gaan denken. Ze staan voor het thema dat hem het meest bezighoudt: verlies.

De net geciteerde regels uit *Met een klank van hobo* laten zien hoe de dichter toen dacht over dat „hebben”. Hij schrijft over „verliezen, en hoe dat kan verrijken”. Hij kon toen nog hebben wat hij eigenlijk kwijt was: „de verleden tijd”, gemis, „wat verloren is”. Kortom, hij had nog tijd, nog *leeftijd* - hij kwam nog niet in aanmerking voor *ouderdom*.

In *De hectaren van het geheugen* wil de dichter nog wel „zoals de Ardennen, met hun hart van eeuwen leegte / en steen: groots leren leven met verlies”. Maar de titel van een van de reeksen spreekt boekdelen: „Ik zie wat ik heb. Ik heb dat ik zie”. Niks groots dus (behalve dan een aantal gedichten in deze bundel). Er bleef de dichter toen: vaststellen dat. Tot het besluit komen *dat hij had gehad*. Of, zoals het staat in „Te voet over de Lethe”, de beste reeks gedichten die De Coninck tot nog toe heeft geschreven: „Een man raakt het kwijt en sterft van tekort”.

Het kan cru klinken, maar in *Enkelvoud* is deze dichter geen stap verder gekomen. Dat is niet kwalitatief bedoeld, al blijf ik *De hectaren van het geheugen* De Conincks sterkste bundel vinden, een boek dat van hem moet en zal blijven. „Geen stap verder” wil zeggen: dat een oude, goedmoedige voorspelling van de dichter over zichzelf niet uitkomt. In *Zolang er sneeuw ligt* dacht hij nog:

*ik droom van een revolutie
die alles zal wegschateren,
dan zal er niet meer gelachen worden!
schrijf ik op mij 30. en glimlachen
is helaas wat je daar vermoedelijk
op je 50ste om doet.*

Ik merk bij deze dichter nu, bijna op zijn vijftigste, geen glimlach. *Enkelvoud* is een sombere bundel, somberder dan de voorgaande - maar in wezen niet anders. (In zekere mate is deze bundel zelfs een *tour d’horizon* van zijn werk.) Deze dichter is begonnen met verlies - ook *De lenige liefde* is niet zo’n jolige bundel - en heeft daar geen afdoend antwoord op gevonden, zovele gedichten lang.

In *Met klank van hobo* staat ergens, onopvallend en terloops, deze regel: „Terwijl ik zelf niemand meer ben”. Hij is tussen grappen verstopt,

---

OVER HERMAN DE CONINCK

en je kunt er om glimlachen - hij is tragisch, maar hij gaat wel voorbij. In *Enkelvoud* probeert De Coninck dat relativisme van voorheen nog wel eens uit, maar het lukt hem niet. Als er nu staat „Ik ben on”, dan kan ik daar niet om lachen. En hij ook niet meer, denk ik. Dit is geen houding meer van de dichter tegenover het leven, maar van het leven tegenover de dichter.

En dan lees ik in een schijnbaar onschuldig gedicht niet wat het simpelweg lijkt te zeggen - dat de dingen zijn wat ze zijn, zonder meer - maar lees ik het als een soort *nul-operatie*, symbolisch dus voor de uitzichtloosheid die deze man nu wel helemaal is overkomen.

*Zoals dit eiland van de meeuwen
is en de meeuwen van hun krijsen
en hun krijsen van de wind
en de wind van niemand,*

*zo is dit eiland van de meeuwen
en de meeuwen van hun krijsen
en hun krijsen van de wind
en de wind van niemand.*

Bibliografie:

HERMAN DE CONINCK, *Enkelvoud*, De Arbeiderspers, Amsterdam, 1991, 50 p.

HERMAN DE CONINCK

Bij een beeld van Dré Peeters

Wat blijft van een man is een aap:
ik en mijn kloten, wij drie.
Kleine klootjes, zie.

Wat blijft van een aap is een mens,
zo dood als ik nog moet.
Broertje, te wijs mongooltje,
monnikje, ogenloze snoet.

Wat blijft van een mens zijn tanden
waarachter hij sterft.
En een rug waarachter is geschreven

hoe een vrouw je handen
was, en eeuwigheid slechts even.

Uit: *Enkelvoud*, De Arbeiderspers, Amsterdam, 1991.

„De dood heeft mij een aanzoek gedaan.
Ik werd wit van het blozen.
(Ik bloosde als witte rozen.)

Mag ik degene zijn van wie je hebt gehouden?
Ik. Er ligt een hand op, op mijn borst.
Mag ik dat voor mezelf houden,
mezelf?

Een hand, dat is waarachter ik
glimlachte, een schoot had, me
excuseerde, stierf.
Je vroeg me om mijn hand.

Mag ik haar terug?”

(Bij een foto van Rudolf Schäfer)

Uit: *Enkelvoud*, De Arbeiderspers, Amsterdam, 1991.

HERMAN DE CONINCK

Mamaatje

'Mamaatje, mamaatje,' huilt oude vrouw.
Nog oudere vrouw ligt op het asfalt
in de vorm van twee schoenen, wat verder
bril, nog verder gebit, en daarachteraan,
zigzag, mamaatje, oog zus, oog zo.

Mens is bros, been kraakt als stokbrood,
tanden vliegen door lucht,
open mond blijft achter.

Mamaatje geweest.
Poppen gehad. Winkeltje gespeeld.

Stap stap met pop naar grote stad.
Dag meneertje, dag mevrouwtje.

Uit: *Enkelvoud*, De Arbeiderspers, Amsterdam,

Het liefste wat ik heb is elf geworden.
Feestje. Daarna ging het liefste wat ik heb
naar huis met het liefste wat ik had.
Het kleine meisje met het grote.
Ik met mezelf. Zo vrolijk.

Want het is goed om ooit
iets te hebben gehad.
Het is beter dan nooit
iets te hebben gehad.

Uit: *Enkelvoud*, De Arbeiderspers, Amsterdam, 1991.

HERMAN DE CONINCK

Ginder

Ik zoek een dorp.
En daarin een huis. En daarin een
kamer, waarin een bed, waarin een vrouw.
En in die vrouw een schoot.

Buiten maakt de rivier zich breed
om ver te gaan, de zilvergeschubde,
vissenhebbende, botendragende,
zeezoekende, hierblijvende.

Zo zoekt een vergelijking
een gedicht voor de nacht,
een man een vrouw,
een leeslint een vouw.
Nacht klapt het boek dicht.

Uit: *Enkelvoud*, De Arbeiderspers, Amsterdam, 1991.

HERMAN DE CONINCK

1983

Nooit een grootmoeder gehad. Slechts
een moeder. Die zo onverwacht
van mijn zoon hield dat ik dacht:
was ik dat maar. Die zoon

of haar. Dat ik haar niet heb wakkergeschud
toen ze al zo dood was
als ze blijven zou.

Ik zie ons hier nog zitten in de zon.
Ik kon wel wat hebben toen. Huis, tuin,
vrouw, kinderen, haar. Ik kon.
We zouden.

Moeder, mijn lastigste dochter.
Ook zij kon hebben: ons allemaal,
allemaal mij.

Mijn grootmoedertje.
Blij dat je ons zo hebt mogen onthouden.

Uit: *Enkelvoud*, De Arbeiderspers, Amsterdam, 1991.